

Komentar k poglavju »Krajšave«

Pravopis 8.0

Ljubljana 2019

Komentar k poglavju je pripravila **Tina Lengar Verovnik**.

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU

Kazalo

Krajšave	3
KRATICE	3
Vrste kratic glede na izgovarjanje	3
Slovnične lastnosti kratic.....	4
Kratice v daljših poimenovalnih enotah.....	5
Zveze kratic s samostalniki	5
OKRAJŠAVE	6
Nastanek okrajšav	6
Okrajšave tvorjenk.....	7
Okrajšave besednih zvez	7
Okrajšave v imenih gospodarskih subjektov.....	7
Okrajšave izobrazbenih, akademskih in znanstvenih nazivov.....	8
Izgovarjanje okrajšav	8
Okrajšavam podobne krajšave	9
SIMBOLI IN FORMULE.....	9

Krajšave

Poglavje o krajšavah je v pravopisnih pravilih novo in celovito predstavlja vse tipe krajšav (kratice, okrajšave, simbole in tudi formule) z vidika njihovega nastanka, rabe in funkcijske vloge. Medtem ko se dogovorjena znamenja, kot so simboli in formule, oblikujejo najprej v strokah, pa kratice tvorimo tudi v splošnem jeziku, pogosto zaradi jezikovne gospodarnosti ter želje po krajšem in bolj učinkovitem izražanju, ki je zaradi sicer dolgih poimenovalnih enot oteženo.

KRATICE¹

Vrste kratic glede na izgovarjanje

Način branja – tj. črkovalno oz. nečrkovalno – ima za branje, pisno pregibanje, oblikoslovno vedenje kratic in njihovo prehajanje med navadno besedje pomembne posledice, zato je razlikovanje med obema terminoma uvedeno že v začetnem delu poglavja o kraticah {II/5}. Ob že ustaljenem izrazu **črkovalne kratice** (za kratice, pri katerih izgovarjamo vsako črko posebej) predlog novih pravil uvaja še izraz **nečrkovalne kratice** (za tiste, ki jih beremo kot navadne besede).

Med kraticami, pri katerih zaradi značilne glasovne sestave beremo vsako črko posebej (npr. **EKG**, **EU**), in tistimi, ki jih običajno beremo kot navadne besede (npr. **NUK**, **ARSO**), do sedaj na poimenovalni ravni v slovenskih pravopisih ni bilo jasnega ločevanja. V *Slovenskem pravopisu* 2001 (dalje SP 2001) je v slovarčku jezikoslovnih izrazov (§ 1135) geslo »črkovalna kratica«, opredeljena je tudi druga skupina kratic, ki pa je poimenovana le posredno, in sicer z načinom branja – »nečrkovalno«:

črkovalna kratica

poimenovanje, navadno iz samih začetnic besedne zveze, npr. **AGRFT** = **A**kademija za **g**ledališče, **r**adio, **f**ilm in **t**elevizijo, ki jo beremo z imeni črk [agərəfətə], ne pa z njihovo navadno glasovno vrednostjo (prim. nečrkovalno **TOMOS** – [tómos])

Izraz črkovalna kratica je uporabljen tudi na več mestih v pravilih (npr. v § 609, 925), posredno je omenjena delitev tudi v poglavju »Kratice, formule in simboli« (§ 1021), kjer je govor o branju kratic: »Kratice beremo ali kakor druge besede, npr. **TAM** [tám], ali pa črkovalno, npr. **PTT** [pətətə] [...].« Nekoliko kasneje še: »Nečrkovalno brane (in govornjene) kratice s pogostno rabo prehajajo med navadno pisano besedje in se potem tako tudi pišejo: *sit*, *Unesco*, *Tam*.«

V pravilih SP 2001 **izgovor in naglaševanje** kratic ureja § 1021:

»Kratice beremo ali kakor druge besede, npr. **TAM** [tám], ali pa črkovalno, npr. **PTT** [pətətə], **SP** [espé], samo izjemoma s tujimi imeni črk, npr. **BBC** [bibisí], vendar **USA** [uesá]. [...] Dvo- in večzložne črkovalno brane (govornjene) kratice se naglašujejo samo na koncu: **SP** [espé], **RK** [erká], **RTV** [ertevé].«

V predlogu novih pravil ostaja ugotovitev, da nekatere tuje kratice prevzemamo skupaj z njihovim izgovorom, dodano je le opazhanje glede tega, da pri nekaterih soobstajata izvorni in podomačeni izgovor (npr. **PC** [písí in pécé]; II/6). Pri naglaševanju črkovalnih kratic smo se približali dejanski praksi,

¹ Poglavje o kraticah je prirejeno po članku T. Lengar Verovnik *Obravnava kratic v prenovljenih pravopisnih pravilih: novosti in spremembe* (Jezikoslovni zapiski 24/2).

v kateri se naglaševanje zgolj na zadnjem zlogu umika naglaševanju na vseh zlogih.² Skladno s tem je Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU predlagala, da se v pravopisna pravila zapisuje le prednostno obliko z naglasnimi znamenji na vseh zlogih, v slovarskem delu pravopisa, ki pod imenom *ePravopis* kot rastoči slovar nastaja na portalu Fran, pa so navedene tudi neprednostne oblike z naglašanim zgolj zadnjim zlogom.

Slovnične lastnosti kratic

V pravilih SP 2001 so slovnične lastnosti kratic obravnavane na več mestih: pri rabi vezaja, oblikoslovju in besedotvorju, zato si uporabnik težko ustvari celovito sliko o tej problematiki. V predlogu prenovljenih pravopisnih pravil so zato natančneje predstavljene slovnične lastnosti kratic, ki imajo neposreden vpliv na njihovo izrazno podobo.

V obeh povojnih pravopisih je bilo **pisno pregibanje** kratic odsvetovano; v SP 1962 so v slovarskem delu primeri kot z *AFŽ-jem* celo nedovoljeni za knjižno rabo. V SP 2001 pa je bilo pod vplivom splošno prevladujoče rabe in dejstva, da kratice pogosto pretvorimo v navadne besede (*EMŠO* > *emšo*; *UNESCO* > *Unesco*), odločeno, da se prej nesklonljive enote zdaj tudi sklanjajo, in sicer s končnico za vezajem.

Težave pa povzročajo pregibanje nečrkovalnih kratic, ki se končujejo na nenaglašeni samoglasnik, saj tega obravnavamo kar kot sklonilo in ga pri pisnem pregibanju zamenjujemo z ustreznimi končnicami, pisanimi z veliko črko (npr. **UNESCO UNESCA UNESCO**). Že SP 2001 opozarja, da »taka imena rajši sklanjamo v navadni pisni obliki lastnih imen: *Unesco Unesca Unescu*« (§ 122). Tudi v predlogu novega poglavja {I/7–11} je povedano, da nečrkovalne kratice »pogosto preidejo med navadno besedje in jih tako tudi pisno pregibamo« (*Ajpes Ajpesa; aids aidsa*).³ Kot posebnost {II/9} pa je predstavljeno, da se v kraticah zamenjujejo zgolj zadnje črke (kot sklonila, npr. **EMO EMA**). Dejstvo, da so kratice tudi besedotvorno tvorne (*Ajpes Ajpesa, Ajpesov*), bo predstavljeno zgolj posredno, pri navedenih zgledih.

V predlogu novih pravil glede **spola in sklanjatve kratic** sledimo pravilom SP 2001 (§ 760, 804, 809, 812, 1023), ki jih je mogoče na kratko povzeti tako, kot so predstavljena po členih v predlogu:

- kratice so načeloma moškega spola (razen kratic na nenaglašeni *a* in redkih drugih) in se sklanjajo po prvi moški sklanjatvi {II/13};
- kratice ženskega spola, ki se končujejo na nenaglašeni *a*, sklanjamo po prvi ženski sklanjatvi {II/15, posebnost 1}: **CIA CIE** – pri tej skupini je, kot je bilo omenjeno že zgoraj, pogost prehod med navadno besedje {II/10};
- kratice ženskega spola, ki se ne končujejo na naglašeni *a*, sklanjamo po tretji ženski sklanjatvi oz. so nesklonljive {II/14}.

Novost glede na SP 2001 je izrecno izpostavljena možnost sklanjanja po ničtem sklanjatvenem vzorcu pri prav vseh kraticah: ne glede na spol jedrnega samostalnika v podstavi (torej tako pri ženskem in moškem kot tudi srednjem spolu) in ne glede na tip kratice (črkovalna, nečrkovalna) – npr. **brez DDV, na ARSO, o DNK, iz EU, pri MNZ**.

² Odprto ostaja še vprašanje, ali so vsi zlogi v kraticah enakovredno naglašeni ali gre pri nekaterih za t. i. sekundarni naglas. Raziskavo tega problema bomo opravili skupaj s sodelavci pri rastočem slovarju eSSKJ.

³ Dejstvo, da med navadno besedje prehajajo tudi posamezne črkovalne kratice (npr. *TV* > *teve*), je v predlogu prenovljenih pravil predstavljeno kot posebnost {II/11}.

Tudi ob pregledu pravil SP 2001 je ob § 1023, 760 in 804 mogoče posredno sklepati na možnost sklanjanja kratic moškega spola (torej velike večine vseh kratic) po tretji moški sklanjatvi, npr.: »Posebnosti 3. moške sklanjatve [...] Samostalniki te sklanjatve se večinoma rajši sklanjajo po 1. moški sklanjatvi (npr. *s širokim e* ali *s širokim e-jem*)« (§ 804). Čeprav med ponazoritvami ni kratic, lahko zaradi sklica na to ubeseditev v § 1023 sklepamo, da pravopisna določila veljajo tudi zanje. Podobno so pravilo interpretirali sestavljavci slovarja tega pravopisa.⁴

Druga opaznejša novost poglavja je opozorilo, da so kratice – sicer redkeje – lahko **pridevniki**, npr. **UV** – 'ultravijoličen'; **TV** – 'televizija' ali 'televizijski' {II/12}.

Opozorjeno je tudi na različno dojetje **spola in števila iste kratice** {II/15, posebnosti}:

- redke kratice ob ničtem pregibanju ohranjajo ženski ali srednji spol jedra podstavne zveze, kar se kaže v skladenjskem ujemanju (npr. *analiza človekove DNK*; *Za avtošole je pristojno MNZ*);
- kratice, ki se v rabi enakovredno pojavljajo v različnih spolih in so sklanjane po različnih paradigmah (npr. *Izvod knjige hranijo v ljubljanskem NUK-u*; *Že več let je na voljo razglednica z motivi Plečnikovega NUK*; *Razpis za gradnjo nove NUK je bil napovedan že leta 1988*).

Vse več je kratic, ki ohranjajo lastnosti samostalnika iz jedra podstave, ki je v množini (npr. **ZDA**, **NVO**, **GSO**).

Kratice v daljših poimenovalnih enotah

Čeprav je v pravilih SP 2001 opozorjeno, da kopičenje kratic ni priporočljivo (§ 1024), pa se kratice vedno pogosteje povezujejo tudi v **zveze kratic**, ki so skladenjsko gledano jedra in prilastki. Predlog prenovljenih pravil jih obravnava v skupnem poglavju o kraticah v daljših poimenovalnih enotah; s pravopisnega vidika je najpomembnejši napotek {II/16}, da med samostojnima kraticama, ki se povežeta v tako novo enoto, naredimo presledek (npr. **ZRC SAZU**, **OE UJP**).

V novejšem času je vedno več tudi zvez kratic in števil, ki se navadno dodajajo že uveljavljenim kraticam. V sodobnem gradivu se kažejo različni zapisi kratic s **številskimi dodatki** {II/17}: stični, nestični in celo z vezajem (npr. **SSKJ2**, **ZIL-1**, **MP3/mp3**, **NUK 2**). Predlog vse zapisovalne možnosti predstavlja kot enakovredne; konkretne uresničitve za posamezne primere bodo prikazane v slovarskem delu priročnika.

Razlike v zapisu vplivajo tudi na **pregibne možnosti kratic v takih zvezah** {II/18}; le če sledi številka za presledkom, se lahko kratica pregiba tudi po prvi sklanjatvi, sicer je možno zgolj pregibanje po ničti sklanjatvi: *gradnja NUK-a 2 / NUK 2*, vendar *v SSKJ2*.

Zveze kratic s samostalniki {II/19}

Vse do sedaj opisane predlagane novosti in spremembe glede na pravopisna pravila SP 2001 so praviloma le vsebinske razširitve in dopolnitve, ki izhajajo iz dejstva, da so kratice vedno obsežnejši del novejšje slovenske leksike. Sprememba, ki jo napoveduje naslednje predlagano pravilo, pa se ne

⁴ Slovarski del SP 2001 kaže, da so slovaropisci to upoštevali. Slovar pri redkih kraticah, ki se lahko sklanjajo ali po prvi moški ali po tretji ženski sklanjatvi, daje informacijo o tem v dveh ločenih geslih (**SAZU**), pri kraticah moškega spola (ne glede na spol jedrnega podstavnega samostalnika: **FDV** – ženski; **DDV** – moški; **SNG** – srednji) pa poleg sklanjanja po prvi največkrat ponuja še (neprednostno) možnost sklanjanja po tretji moški sklanjatvi. Enako ravna tudi pri prevzetih kraticah (**BBC**).

tiče le kratic (čeprav izhaja iz njihove rabe v besedilih), temveč pri tem sledimo globljim premikom v novejši slovenski skladnji. Pri t. i. zloženkah s kratično (pa tudi črkovno, tj. simbolno) prvo sestavino SP 2001 v pravilih (§ 496) dopušča le dve možnosti: zapis skupaj (*TV-program*) in obrnjeno zaporedje oz. normativno priporočljivejši besedni red (*program TV*), ki pa ni vedno mogoč – že tukaj zapisani zgled v rabi ni živ.⁵ Dikcija predlaganih prenovljenih pravil pa je naslednja: »Kratice v besednih zvezah nastopajo kot nesklonljive samostojne enote (*EKG laboratorij, ABS zavore, UV žarki, AV oprema*).« Odločitev za spremembo utemeljemo v nadaljevanju.

Za razliko od kratic je pri zapisu zloženek z imenovalniško medpono že SP 2001 normiral tri pisne možnosti (§ 487): v obrnjenem vrstnem redu jih lahko pišemo kot besedne zveze z desnim prilastkom (*barve tempera*), sicer pa skupaj ali narazen (*temperabarve* tudi *tempera barve*). V zadnjih letih število zloženek oziroma zvez obeh tipov (tj. z imenovalniško medpono in s kratično ali črkovno prvo sestavino) še narašča, vedno pogosteje pa jih uporabniki pišejo narazen, saj njihove prve dele dojemajo kot nesklonljive prilastke.

Zanimivo je, da je *Načrt pravil za novi slovenski pravopis* (1981) za zveze oz. tvorjenke s kraticami predvideval tudi variantni zapis brez vezaja: »Pri zloženkah, katerih prvi del je velika črka (ali več črk), se vezaj tudi opušča: *C vitamin, TV drama*; vendar se vezaj ne izpušča pri zapisih durov, npr. *C-dur*« (n. d.: 102). Nekatero kratice so dejansko pridevniške že po nastanku (*UV žarki* 'ultravijolični', *AV učinki* 'avdiovizualni'), zato pri njih zahteva po pisanju vmesnega vezaja nikoli ni bila skladijsko utemeljena.⁶ Problemi nastajajo tudi pri zvezah, v katerih je kratica umeščena pred katero drugo pridevniško prvino (*CRP hitri test*), ter v prirednih zvezah s pridevniško prvino in skupno odnosnico (*EU in bilateralni projekti*), saj izpustnega vezaja v takem primeru ni mogoče uporabiti, ker ista prvina ne more biti hkrati samostalniška odnosnica in del zloženke. Zaradi vseh predstavljenih premislekov in argumentov je Pravopisna komisija po razpravi sklenila, da v predlogu prenovljenih pravil odpravi zapis vezaja pri zvezah kratice in samostalniškega jedra – da ga torej ne ohranja niti kot dvojnice.

OKRAJŠAVE

Nastanek okrajšav

Okrajšave kot prvine pisanega jezika nenehno nastajajo, k čemur pisce usmerja potreba po kratkosti izražanja. V začetnem delu poglavja »Nastanek okrajšav« {II/21} zato predstavljamo načine krajšanja oz. načine **nastajanja okrajšav**, ki lahko nastanejo iz besed ali besednih zvez z ohranjanjem nekaterih njihovih črk in katerih prepoznavno znamenje okrajšanosti je krajšavna pika. Za razumevanje procesa nastajanja okrajšav je namreč pomemben tudi opis postopkov, ki lahko vplivajo na dileme pri tvorbi novih okrajšav. Med posebnosti {II/22} so na osnovi izraženih uporabniških zadreg (tudi v Jezikovni svetovalnici Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša pri ZRC SAZU) in ugotovljenih neskladij v rabi uvrščene naslednje okrajšave:

⁵ V slovarju SP 2001 možnost z obrnjenim vrstnim redom pri kratiki *TV* ni navedena, kar kaže na neskladje med obema deloma pravopisa.

⁶ Slovar pri geslu *TV-* (ko gre torej po trenutnem pravopisnem razumevanju za del zloženke) sicer predvideva razvezavo v pridevnik ('televizijski'), a tovrstne zglede (ob *TV-* še npr. *ABK-*: 'atomsko-biološko-kemičen', *PVC-*: 'polivinilkloriden') v zapisu izenačuje s tistimi, ki tudi v zloženki ohranjajo samostalniški pomen (npr. *ABS-*: 'antiblokirni sistem', *UKV-*: 'ultrakratki valovi').

- okrajšave imen in priimkov, ki so bodisi inicialke (A. T. Linhart) bodisi okrajšave veččrkij, ki označujejo posamezne glasove (Ch. – Charles; Sch. – Schumann);
- okrajšave, ki jih zaradi ustaljenosti neznačilno zapisujemo brez končne pike: šolske ocene (pdb prav dobro) in glasbene oznake (ff – fortissimo ‘zelo glasno’);
- okrajšave pridevnikov elektronski, električni ipd., ki jih po tujem vzoru pišemo z vezajem pred občno besedo (e-poslovanje).

Okrajšave tvorjenk

V SP 2001 so zahtevnejše oblike okrajšav, zlasti okrajšave tvorjenk, opisane v § 596–598. Tudi tu je v predlogu novih pravil nakazan proces nastajanja (lit.zgod. – literarnozgodovinski) in poenostavljanja okrajšav zloženk (namesto znan.fant. za znanstvenofantastični uporabljamo zf.). Ker je bilo z raziskavo ugotovljeno, da se z dlje časa trajajočo rabo vmesna stična pika pri okrajšavah podrednih zloženk opušča (rkp. – rokopis, stgr. – starogrški, mld. – mladoletni), je taka raba predstavljena kot osnovno pravilo {II/23}, ohranjanje pike pa kot posebnost {II/24, posebnost 1}. Najpogosteje okrajšavo tvorjenke tvorijo prve črke vsake polnopomenske enote, pri sestavljenkah pa tudi obrazila (ppolk. – podpolkovnik; {II/23}).

Druga posebnost je posvečena okrajšavam prirednih zloženk, med katerimi uporabljamo vezaj (angl.-slov. – angleško-slovenski; {II/24, posebnost 2}).

Okrajšave besednih zvez

V pravopisnih pravilih SP 2001 je temeljno pravilo (krajšamo vsako besedo in za okrajšavo postavimo levostično piko) podano v poglavju »Pisanje skupaj in narazen«. Redakcijsko delo pri *ePravopisu* pa je pokazalo, da okrajšave besednih zvez niso homogena skupina, saj se v času, odkar so bile prvič omenjene v pravopisnih priročnikih, njihov zapis poenostavlja, občutenje posameznih sestavin pa izgublja. Še zlasti tiste okrajšave, ki nastopajo kot stalne besedne zveze in se v besedilu pojavljajo kot označevalci konca naštevanja ali posebna vezniška sredstva, vse pogosteje izgubljajo krajšavne pike. V predlogu novih pravil so razvojne tendence omenjene in kodificirane na primerih kot itd., npr., tj., idr. {II/26}.

Nekatere podskupine okrajšanih besednih zvez so v pravilih obravnavane kot posebnost {II/27}, npr. okrajšave nekaterih predložnih zvez, ki predloga ne okrajšajo (po Kr. – po Kristusu) in okrajšave v imenih gospodarskih subjektov.

Okrajšave v imenih gospodarskih subjektov {II/27, posebnost 2}

V javnosti je bilo že opozorjeno na neenotnost pri pisanju okrajšanih besednih zvez, ki nastopajo kot stalni dodatki ob imenih podjetij. V nasprotju s temeljnim pravopisnim pravilom, ki določa presledek za vsako okrajšano besedo oziroma piko, pa *Zakon o gospodarskih družbah* (ZGD-1) stični zapis besednozveznih okrajšav podaja kot normo, torej: *d.o.o.* – družba z omejeno odgovornostjo; *s.p.* – samostojni podjetnik; *d.d.* – delniška družba ...

Neskladje med pravno in pravopisno normo je slaba popotnica jezikovnim uporabnikom, saj poleg tega, da govori o slabi pravopisni podkovanosti pravnikov, ki so sestavljali zakon in predpis, vpliva na besedila, ki nastajajo na osnovi ZGD-1, tako da nakazana pisna praksa prek uradnih besedil prodira

tudi v druga uradovalna besedila in poslovne sisteme. Zaradi opozorila, da se zaradi upoštevanja po pravopisu predpisane stičnosti lahko lastniki podjetij pri vpisu svojega podjetja v uradne registre zapletejo, smo se odločili, da bomo stični zapis (sicer kot neprednostno, torej dopuščeno dvojnico) okrajšav, kadar se pojavljajo ob imenih gospodarskih subjektov (*Petka, d.o.o.*), umestili v nova pravila kot izjemo in neprednostno možnost, čeprav bi bilo glede na poenostavljanje okrajšav v prihodnje smiselno razmišljati tudi o zapisu *do.o.* (po vzorcu *itd. < in tako dalje*).

Ob tem opozarjamo še na podobne okrajšave v drugih jezikih, ki jih kljub citatnosti pišemo po pravilih slovenskega pravopisa (*S. r. I.*); pravilo o nestičnosti prvin velja tudi za druge tuje okrajšave besednih zvez (*R. I. P.*).

Okrajšave izobrazbenih, akademskih in znanstvenih nazivov

V SP 2001 problematika zapisa okrajšanih izobrazbenih, akademskih in znanstvenih nazivov ni bila obravnavana, sodobni uporabniki pa – tudi zaradi uvedbe bolonjskega študija z drugačnimi nazivi – potrebujejo napotke zlasti o tem, kam naj tovrstne okrajšave umeščajo glede na posameznikovo ime. Pri oblikovanju predloga pravila **{II/28–32}** smo sledili zakonodaji in pri tem oblikovali tri skupine:

- izobrazbene nazive, ki jih pišemo za imenom in vejico (*Mojca Vidmar, mag. angl.*);
- znanstvene, častne in na fakulteti pridobljene nazive, ki jih pišemo pred imenom (*red. prof. dr. Martin Oblak*);
- akademske nazive nepedagoških raziskovalnih ustanov (*dr. Vesna Hribar, viš. znan. sod.*).

Kot posebnost **{II/32}** je navedeno nesistemsko tvorjenje okrajšav večkratnih nazivov, ki so v rabi vse pogostejši in jih uporabljamo namesto kopičenja istih okrajšav (*ddr.* – dvojni doktor). Taka praksa namreč ni novost: že v obdobjih prvih pravopisov so bile uveljavljene opozicije kot npr. *g.* – gospod nasproti *gg.* – gospodje.

Izgovarjanje okrajšav

V govoru so okrajšave načeloma izgovorjene v celoti, pravimo, da jih sproti razvezujemo, kar je bilo poudarjeno že v SP 2001 (§ 1025). V predlogu novih pravil pa je pravilo ponazorjeno s povedjo, iz katere je razvidno, da se okrajšana beseda razvezuje in skladijsko prilagodi samostalniku, ki ji sledi **{II/33}**, npr.: poved *Govoril je z dr. Janjo Kuhar* preberemo *Govoril je z doktorico Janjo Kuhar*.

Kot posebnosti (pri **{II/34}**) so našteje tiste lastnosti okrajšav, ki so bile doslej razvidne le iz slovarskih sestavkov v slovarju, pravila pa jih niso prikazovala, npr.:

- pri redkih okrajšavah skladijsko prilagajanje nakazuje njihove neosnovne oblike (*ga.* – gospa, *ge.* – gospe, *go.* – gospo);
- nekatere okrajšave beremo zgolj črkovalno (*b. p.* [bè pè in bé pé] – brez posebnosti).

Prikazan je proces postopnega prehajanja črkovalno branih okrajšav med navadne samostalnike **{II/34, posebnost 3}**. Pri tem je bilo ugotovljeno, da imajo črkovalno brane okrajšave več slovničnih lastnosti, ki jih povezujejo bolj s kraticami kot z okrajšavami, kar so naši jezikoslovci že opazili in obravnavali (npr. v *Pravopisnih stikanjih*). Poleg črkovalnega branja jih lahko tudi sklanjamo in štejemo (*d.o.o.-ji*, zapis je v primeru pregibanja v gradivu prevladujoče stičen). Vse našteje lastnosti sodijo med definicijske lastnosti kratic, ne pa tudi okrajšav. S kraticami to vrsto okrajšav družijo tudi dejstva, da s pogosto rabo prehajajo med občnoimenske besede (*espe*). Naštete posebnosti so

obravnavane v predlogu novih pravil.

Okrajšavam podobne krajšave

V slovenščino so z digitalizacijo vstopile krajšave, ki jih sistemsko težko opredelimo kot okrajšave, čeprav so tem po nastanku in pisni podobi še najbolj podobne. V predlogu pravopisnih pravil smo zajeli dve taki skupini, ki sta glede na SP 2001 novost. V prvi {II/35} so krajšave za datoteke in spletne domene, katerih značilnost je pika na levi (.pdf 'format prenosljive datoteke'; .si 'Slovenija'). V drugi {II/36} pa so t. i. kratkopisne krajšave, ki po vzoru tujejezičnih krajšav nastajajo iz slovenskih besed ali besednih zvez, v katerih so črkovni deli nadomeščeni z drugim, najpogosteje številčnim znamenjem (ju3 'jutri').

Medtem ko je prva skupina postala s strokovno rabo in determinologizacijo del knjižnega jezika, je druga skupina prisotna zgolj kot novomedijska krajšava, značilna za kratko elektronsko sporazumevanje in ne more nadomeščati polno izraženih besed v formalnih položajih, ki zahtevajo nedvoumnost izražanja.

SIMBOLI IN FORMULE

Simboli {II/37–42} so večinoma mednarodno dogovorjena znamenja, pri katerih velja, da je mala ali velika začetnica (a 'ar' nasproti A 'amper') lahko pomenskorazločevalna. Za enoto liter je tudi mednarodno uveljavljen dvojni zapis (l ali L), ki preprečuje zamenjevanje črke l in številke 1. Na to dvojnico je v predlogu pravil posebej opozorjeno. V slogovnem napotku pri {II/42} je dodano še opozorilo, da simbole v posebnih položajih, npr. v časopisnih naslovih, bodisi izpišemo bodisi upoštevamo standardizirani zapis (PREVC POLETEL 250 METROV/m). Z vidika zapisovalnih posebnosti je v poglavju o simbolih opozorjeno še, da simbole za merske enote pišemo s presledkom za številko (35 m) in da jih najpogosteje izpisujemo, kadar ne stojijo ob številkah (gradnja osemsto metrov pločnika).

Spremembo glede na SP 2001 predstavlja pravilo o zapisovanju **simbolov v zvezah {II/40}**, v katerih – enako kot kratice – opravljajo vlogo levih nesklonljivih prilastkov in jih z jedrom zveze ne povezujemo z vezajem, saj po sodobnem razumevanju ne gre za tvorjenke (Cu kristal).

Novost v pravopisnih pravilih pa je obravnava **simbolov kot delov tvorjenk**, ki nastajajo v posebnih okoliščinah (npr. ko je zahtevana kratkost izražanja ali v ozko strokovnem pisanju). Primere smo opredelili kot posebnosti {II/41}: gre za možnost, da zloženke ali dele pridevniških izpeljank lahko zapišemo zgolj s simboli (Cu-Zn zlitina 'bakrovo-cinkova zlitina'; 40-% raztopina – 40-odstotna raztopina). Doslej je bil tak zapis normiran le v slovarju SP 2001, pri geslu *šestodstoten* <6-%>. V rabi je bilo mogoče opaziti različne zapise: s stičnim pisnim znamenjem (10% popust), s stičnim vezajem in dodanim pridevniškim obrazilom (10%-ni popust) ter zgolj s stičnim vezajem (10% popust). Zadnji zapisovalni način je bil najpogostejši, hkrati je tudi najmanj nedvoumen, zato je bil sprejet v predlog pravopisnih pravil.

Kemijske in matematične formule {II/43–46}, v katere se lahko združujejo simboli, so stvar predvsem strokovnih besedil. Predlog pravopisnih pravil zato opozarja zgolj na nekatere zapisovalne zakonitosti, npr. da kemijske formule zapisujemo brez okrajšavnih pik, jih ne pregibamo in jih izgovarjamo črkovalno.